

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Uotila, Merja

Title: Tavallisuuden tavoittelua : prosopografia elämäkerrallisen tutkimuksen välineenä

Year: 2014

Version:

Please cite the original version:

Uotila, M. (2014). Tavallisuuden tavoittelua : prosopografia elämäkerrallisen tutkimuksen välineenä. In H. Hakosalo, S. Jalagin, M. Junila, & H. Kurvinen (Eds.), *Historiallinen elämä : biografia ja historiantutkimus* (pp. 240-256). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. *Historiallinen arkisto*, 141.

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Tavallisuuden tavoittelua

Prosopografia elämäkerrallisen tutkimuksen välineenä

Merja Uotila

Prosopografia on ollut olemassa kokemukseen ja käytännön työhön perustuvana tutkimusmenetelmänä paljon kauemmin kuin sitä kuvaava sivistyssana.¹ Tutkijat ovat käyttäneet prosopografisen metodin mukaisia tiedon keräämisen ja järjestämisen välineitä ilman että menetelmän teoreettisia perusteita olisi määritelty tai nimetty. Prosopografian on usein ymmärretty tarkoittavan samaa kuin kollektiivibiografia, joukkoelämäkerrallinen tutkimus. Näitä termejä käytetään edelleen toistensa synonyymeinä, vaikka metodeilla on eroa. Prosopografialla on oma, perinteisestä joukkoelämäkerrallisesta tutkimuksesta systemaattisuudellaan eroava sisältö. Prosopografia kuuluu joukkoelämäkertoja hyödyntävään tutkimustraditioon, mutta mikä tahansa kollektiivibiografinen työ ei ole prosopografiaa.

Tarkastelen seuraavassa prosopografian olemusta maaseudun käsityöläisistä koostuvan tutkimusesimerkin avulla.² Olennaista prosopografisessa menetelmässä on kerätä tietystä, ennalta määrätystä tutkimusjoukosta tietoinesta järjestelmällisellä ja yhdenmukaisella tavalla. Data järjestetään tavallisesti tietokantoihin. Prosopografiassa tutkimuskohteena on yksilöiden muodostama joukko, jossa yksilö esiintyy ennen kaikkea ryhmänsä edustajana. Tässä artikkelissa pohdin, miten 1800-luvun alun käsityöammattilaisia voidaan tutkia prosopografisesti? Mitä uutta prosopografian käyttö tuo tämän ryhmän tutkimiseen? Minkälaisia ovat prosopografiset tietokannat, miten ja millä perusteilla niitä luodaan? Missä ovat menetelmän käyttöön liittyvät ongelmakohdat?

Tutkimusalueeksi olen valinnut yhden pitäjän, jotta tutkimusjoukko olisi riittävän suuri prosopografisen metodin käyttöön ja tarjoamaan yleistettävää tietoa suomalaisesta maaseutukäsityöläisyydestä. Hollola oli 1800-luvun alkupuolella suuri ja perinteikäs maaseutupitäjä Koillis-Hämeessä. Aukkaita pitäjän 52 kylässä oli tutkimusaikana lähes

¹ Prosopografiaa ja sen suhdetta ryhmä- ja yksilöbiografiaan on tarkemmin käsitelty tässä teoksessa Hakosalo.

² Tutkin väitöskirjassani maaseudun käsityöläisiä 1810–1830-lukujen Hollolassa. Tarkastelen, keitä he olivat, mistä yhteiskuntaluokasta he tulivat ja mikä oli heidän asemansa ja toimeentulonsa esimodernissa maaseutyhteisössä. Alustavista tutkimustuloksista katso Uotila 2006 ja Uotila 2013.

8 000, ja heitä palveli miltei 300 käsityöläisen joukko.³ Hollola ei ollut Suomen mittakaavassa periferiaa, vaan sijaitsi hyvien liikenneyhteyksien varrella. Lähimmät kaupungit, Hämeenlinna ja Helsinki, olivat kuitenkin niin kaukana, että kaupunkikäsityöläiset eivät vaikuttaneet maaseudun käsityöläisten työskentelyolosuhteisiin.⁴

Maaseudun käsityöläiset muodostavat tutkimusjoukkona hyvin heterogeenisen ryhmän.⁵ Suurin osa 1800-luvun käsityöläisistä oli virallisia pitäjänkäsityöläisiä, joilla oli maaherran myöntämä valtakirja ja jotka maksoivat erityistä käsityöläisveroa. Toinen, pienempi osa ammattilaisista oli kyläkäsityöläisiä, joiden velvollisuudet ja edut oli määritelty kylätasolla. Lisäksi pieni joukko käsityöläisiä luettiin kartanoiden työväeksi. Nämä kolme ryhmää saivat pääasiallisen toimeentulonsa käsityöllä ja esiintyivät henkikirjoissa ammattinimikkeellään, eli he muodostivat maaseudulla ammattiaan harjoittavien käsityöläisten ydinjoukon.

Virallisten ammattilaisten lisäksi maalla työskenteli epävirallisia käsityöläisiä, joita ei kuitenkaan pidä sekoittaa laittomiin käsityöläisiin. Epävirallisia käsityöläisiä ei merkitty verolähteisiin käsityönimikkeillä eivätkä he omistaneet valtakirjaa. Kirkonkirjoissa he kuitenkin esiintyivät ammattinimikkeillään ja käsityö toi merkittävän osan heidän toimeentulostaan. Lisäksi käsityö saattoi olla yksi monista toimeentulon lähteistä esimerkiksi entisille sotilaille tai itsellisille. Nämä käsityötaitoiset miehet voidaan määritellä sekatyöläisiksi, ja heitä nimitettiin käsityöläisiksi vain satunnaisesti. Lisäksi oli käsityötaitoisia talonpoikia. Heidän tapauksessaan käsityöammatti ilmenee usein vain yksittäisistä lähdemerkinnöistä, sillä talonpojan status oli korkeampi kuin käsityöläisen.⁶ Prosopografinen menetelmä mahdollistaa erityisesti viimeksi mainitun ryhmän nostamisen paremmin esille: kun satunnaiset lähdemerkinnät yhdistetään ja tarkastellaan käsityöläisten elämää kokonaisuutena, saadaan näkyviin epävirallista taloutta ja yhteiskunnan reuna-alueita. Käytännössä epävirallisen käsityön huomioiminen tarkoittaa muun muassa sitä, että maaseudulla toimineiden käsityöläisten määrä oli ajoittain jopa kaksinkertainen yksinomaan virallisten käsityöläisten määrään verrattuna.

³ Kaikkiaan prosopografinen tietokanta Hollolan käsityöläisistä sisältää tietoja yli 450 käsityömerkinnän saaneen miehen elämästä, jotka työskentelivät Hollolassa vuosien 1724 ja 1840 välisenä aikana.

⁴ Hollolasta enemmän Kuusi 1937.

⁵ Käsityöläisluokitteluni perustuu käsityöläisistä asiakirjalähteissä käytettyihin ammattinimikkeisiin.

⁶ Tästä tarkemmin Gadd 1991, 21.

Prosopografian määritelmät ja lähtökohdat

Prosopografialla⁷ on käsitteenä ja tutkimusmenetelmänä pitkä historia, sillä se kehitettiin tieteelliseksi menetelmäksi antiikintutkimuksen piirissä 1800-luvulla. Prosopografian avulla haluttiin saada harvalukuisesta ja hajanaisesta lähdemateriaalista enemmän irti kokoamalla yhteen antiikin eliittiin liittyvää tietoa. Koottu data avasi väylän uusille merkityksille ja tulkinnoille sekä paljasti ennalta tuntemattomia suhde- ja sukulaisuusverkostoja.⁸ Prosopografia ei kuitenkaan ole sidottu tiettyyn aikaan tai tietynlaisiin lähteisiin, vaan sitä voidaan soveltaa monenlaisissa tutkimusympäristöissä. Viime vuosikymmeninä menetelmän käyttö on laajentunut eliitin tutkimuksesta massojen tutkimiseen. Tietotekniikan kehittyminen on tehnyt datan hallinnan ja analysoinnin laajastakin tutkimusjoukosta entistä helpommaksi, ja monella tutkijalla on käytössään omia tutkimustietokantoja.

Suomessa prosopografiaa ovat käyttäneet lähinnä antiikin ja keskiajan tutkijat.⁹ Prosopografisia menetelmiä on kuitenkin hyödynnetty käytännön tiedonkeruussa ja tiedonhallinnassa tiedostamatta tai nimeämättä niitä erityiseksi metodiksi. Esimerkiksi Jari Niemelän *Tuntematon ruotusotilas* -teoksen aineistona oli kirjoittajan mukaan ”vuodesta toiseen etenevä tietosarja, pienoiselämäkerta, jokaisen tutkimusjoukkoon kuuluvan miehen elämänvaiheista”.¹⁰ Käsiyötutkijat ovat käyttäneet hyväkseen Turun yliopistoon koottua käsiyöläiskortistoa, eräänlaista kollektiivista elämäkertakokoelmaa Ruotsin ajan Suomessa työskennelleistä käsiyöläisistä.¹¹

Prosopografian ehkä tunnetuin määritelmä on Laurence Stonen vuonna 1970 lanseeraama:

Prosopografia on jonkin menneisyyden toimijaryhmän yhteisten

⁷ Nimi prosopografia tulee kreikan sanoista *prosōpon* eli kasvot tai merkityksestä mitä on nähtävissä, ”that which is beheld” sekä sanasta *graphia* eli kuvaus. Kirjaimellisesti sanalla voidaan tarkoittaa yksilöllisten ulkoisten piirteiden tai materiaalin kuvausta. Myös itse sanalla *prosopographia* on pitkä historia. 1800-luvun sanakirjat selittivät sen olevan ”technical rhetorical term indicating the formal description of the material features of animals and people”. Useasti sillä viitattiin myös nimilistöihin, joissa henkilöön oli nimen lisäksi liitetty lisätietoa. Barnes 2007, 72–80; Verboven et al. 2007, 37, 41–42.

⁸ Prosopografisen menetelmän juuret ovat 1800-luvun lopussa aloitetun Rooman valtakuntaan liittyvän lähdesarjan ”*Prosopographia Imperii Romani*” koonnissa. Verboven et al. 2007, 41–42.

⁹ Esimerkiksi vuonna 1987 Christer Bruun esitteli sen hetkistä tietämystä prosopografiasta *Historiallisen Aikakauskirjan* sivuilla, mutta metodin käyttö ei levinnyt sen laajemmalle. Bruun 1987; Bruun 1988. Katso kuitenkin Korpela 1995; Lamberg 2009; Marttila 2009.

¹⁰ Niemelä 1990, 17–25. Lainaus on sivulta 21.

¹¹ Käsiyöläiskortiston esittely Heino 1997.

ominaisuuksien tutkimusta keräämällä kollektiivista tietoa heidän elämästään.¹²

Prosopografiasta ei ole kuitenkaan olemassa yhtä, yleisesti hyväksyttyä määritelmää, sillä menetelmää on sovellettu hyvin monella tavalla kysymyksenasetteluiden, aikakausien ja lähteiden vaihdellessa.¹³ Prosopografian määritelmät ovatkin pikemminkin kuvailevia kuin toisiaan poissulkevia tai tiukasti rajaavia luonnehdintoja. Menetelmää on myös kehitetty ja klassisen sekä perinteisen prosopografian rinnalle on tullut käyttöön termi *uusi prosopografia*. Siihen sisältyvä ranskalainen tai bourdieulainen prosopografia vastaa hyvin omaa käsitystäni menetelmästä ja sen sisällöstä. Se huomioi erityisesti kentän, eli ympäristön, jossa tutkimusjoukon yksilöt operoivat. Uuden prosopografian tunnetuin määritelmä on ruotsalaiselta sosiologilta Donald Broadyelta. Hänen mukaansa prosopografia on eräänlaista kollektiivibiografiaa:

1. Prosopografia on samalle kentälle kuuluvien yksilöiden tutkimusta; 2. Se perustuu näihin yksilöihin liittyvän tiedon kattavaan keräämiseen; 3. Jokaisesta yksilöstä on mahdollisuuksien mukaan kerättävä samat tiedot; 4. Tutkimuksen pääasiallisena kohteena eivät ole yksilöt sinänsä vaan heidän toimintakentänsä historia ja rakenne.¹⁴

Vaikka määritelmiä ja niiden muunnelmia on paljon, eräät peruspiirteet yhdistävät prosopografista tutkimusta. Ensiksikin prosopografisessa tutkimuksessa ei ole kyse yksilöiden tutkimisesta sinällään, vaan yksilöiden ominaisuuksia tarkastelemalla analysoidaan heidän edustamaansa joukkoa. Tutkittavat yksilöt ovat kiinnostavia ennen kaikkea edustamansa ryhmän jäsenenä; se mitä yhteistä ryhmän jäsenten elämässä on ollut, on tärkeämpää kuin se, mitä ryhmän jäsenten henkilökohtaisessa elämässä on tapahtunut. Tarkoituksena on etsiä sellaisia toimintamalleja ja kaavamaisuuksia, jotka koskettavat koko ryhmää ja sitä ympäristöä, jossa yksilöt toimivat. Samalla päästään arvioimaan, mikä on ollut poikkeuksellista ja erilaista.¹⁵

Toiseksi, tutkimusjoukon määrittely on yksi prosopografian tärkeimmistä vaiheista.

¹² “Prosopography is the investigation of the common background characteristics of a group of actors in history by means of a collective study of their lives.” Stone 1971, 46.

¹³ Määritelmistä ks. esim. Verboven et al. 2007, 39, 59.

¹⁴ “1. Prosopography is the study of individuals belonging to the same field; 2. It is based on a comprehensive collection of data on these individuals; 3. The same set of data should as far as possible be collected for each and every individual; 4. The main object of study is not the individuals per se but rather the history and structure of the field.” Broady 2002, 381–382.

¹⁵ Broady 2002, 381–383; Keats-Rohan 2007b, 141; Verboven et al. 2007, 37–40.

Käytännössä se, millaisin kriteerein tutkittavat yksilöt valitaan, pitää miettiä etukäteen. Heillä täytyy olla jotain yhteistä. Yleensä kyseessä on jokin ulkoinen, tavallisesti hyvin konkreettinen yhdistävä tekijä, jolla tutkija määrittää ja tunnistaa yksilöt tutkimusjoukkonsa jäseniksi.¹⁶ Joukon määrittelijänä on siis useimmiten tutkija, eikä sen jäsenten ole tarvinnut tuntea kuuluvansa ryhmään tai olla muuten ryhmätietoisia. Tutkimusjoukko ei ole siis aina sosiologisessa mielessä erityinen ryhmä. Toisinaan joukon koostumus on helposti hahmoteltavissa, kuten silloin kun sitä määrittää esimerkiksi tietyn järjestön tai ammattikunnan jäsenyys, kuten kaupunkikäsityöläisillä.¹⁷

Kolmanneksi tutkimusjoukosta kerätty tietoa eli prosopografinen tietokanta pitää analysoida. Analyysivälineet voi vapaasti valita.¹⁸ Yleispäteviä ohjeita on vaikea antaa, koska menetelmää sovelletaan hyvinkin erilaisiin tutkimuskohteisiin ja aikakausiin, ja sen avulla etsitään vastauksia erilaisiin kysymyksiin. Tietokanta tai siitä tehty synteesi ei kuitenkaan yksin riitä tutkimuksen tulokseksi.¹⁹

Prosopografian suhde muihin tutkimusmenetelmiin

Prosopografian tieteellinen identiteetti ei ole täysin vakiintunut, eikä menetelmän erityisluonnetta ole aina tunnustettu. Prosopografia määritellään usein lähialojensa kautta ja korostamalla sitä, mitä se ei ole. Lähinnä prosopografiaa on biografia. Erot tutkimustraditioiden välillä ovat kuitenkin ilmeisiä: kun elämäkertatutkimuksen tavoitteena on usein tarkastella ”erityisen” henkilön elämää ja elämänsäkaarta, prosopografiaa kiinnostaa päinvastoin tavallisuus.²⁰ Biografiassa ei tutkita vain yksilön elämän ulkoisia piirteitä, vaan myös hänen mentaalista ja henkistä puoltaan, sillä päämääränä on selvittää, mitkä olivat tutkimuskohteen toiminnan motiivit ja millainen hän oli henkilönä. Kun tällaisen tutkimuksen kohteena on useampia yksilöitä, on kyseessä vertaileva biografia tai kollektiivibiografia.²¹

Ongelmallisoin on prosopografian suhde kollektiivibiografiaan, sillä osa tutkijoista

¹⁶ Smythe 2007, 129.

¹⁷ Keats-Rohan 2007b, 143; Verboven et al. 2007, 39–40, 51–52.

¹⁸ Varsinkin metodikirjallisuudessa huomio on kohdistunut pikemmin tiedon keräämiseen kuin varsinaisen analyysin teon opastuksiin. Keats-Rohan 2007a, 5–7; Keats-Rohan 2007b, 146.

¹⁹ Tietokanta on analyysiväline, ei tutkimuksen lopputulos. Keats-Rohan 2007a, 28; Verboven et al. 2007, 56–59.

²⁰ Tämä ei ole kuitenkaan erityinen vaatimus, vaan tutkimuskohteeksi voidaan valita myös tavallista ”kansaa” edustava henkilö, kuten tämäkin kokoelma osoittaa.

²¹ Keats-Rohan 2007a, 15–16; Verboven et al. 2007, 37.

käyttää kollektiivibiografiaa prosopografian synonyyminä.²² Toisinaan käsitteen valinta nousee tutkimusalan perinteestä: antiikin ja keskiajan tutkijat suosivat prosopografia-nimitystä, uudemman ajan sosiaalishistoriallisesti suuntautuneet tutkijat puhuvat mieluummin kollektiivibiografiasta. Itse katson, että menetelmien välillä on aitoja eroja. Kollektiivibiografia sisältää lähtökohtaisesti monenlaisia aineiston keruu- ja tutkimusmenetelmiä. Toisinaan sitä tehdään tutkimuksellisista lähtökohdista käsin, ja silloin se täyttää osan tai kaikki prosopografisen menetelmän vaatimuksista. Yksinkertaisimmillaan kollektiivibiografia on kuitenkin vain joukko elämäkertoja tai elämäkerrallisia tietoja, jotka on koottu esimerkiksi matrikkelin muotoon. Prosopografiaan sen sijaan kuuluu väistämättä tiettyjä ennakkoehtoja ja tiedon hallintaan liittyviä vaiheita - kuten tiedonkeruun systemaattisuus ja materiaalin analyysivaatimus - ja vasta niiden huomioiminen tekee työstä prosopografisen. Varsinkin Katharine Keats-Rohan on korostanut prosopografian itsenäistä luonnetta ja tähdentänyt prosopografian objektiivisempaa otetta ja aineiston analyysivaatimusta.²³

Prosopografialla on läheinen suhde myös genealoggiaan, jossa selvitetään tiettyyn sukuun kuuluvien henkilöiden elämänvaiheita, ja tutkimuksen kohteet määritellään sukuun kuulumisen perusteella. Tutkimus kohdistuu etupäässä perhesuhteisiin ja sukulinjoihin sekä suvun sisäisiin kontakteihin, kun taas prosopografiassa kiinnostus suuntautuu pääsääntöisesti suvun ulkopuolisiin kontakteihin. Genealoginen tarkastelu on usein osa prosopografista tiedonhakuprosessia. Myös nimistöntutkimusta eli onomastiikkaa voidaan käyttää prosopografian tutkimusvälineenä. Tutkimusjoukkoon kuuluvat yksilöt identifioidaan tavallisesti nimen perusteella, mutta nimen tunteminen ei ole välttämätöntä. Myös nimettömiksi jääneitä toimijoita voidaan tarkastella, kunhan heidät voidaan erottaa muista.²⁴ Aina tutkimusobjektien ei tarvitse olla eläviä olentoja, vaan myös esimerkiksi yritykset tai talot voidaan ottaa prosopografisen tarkastelun kohteeksi.²⁵ Tavallisesti prosopografiassa on kuitenkin kyse henkilönimillä toisistaan erotettavien ihmisten tutkimisesta, jolloin nimistöntutkimuksen ja genealogian avulla saadaan lisätietoja.²⁶ Lähialoista on mainittava vielä sosiografia eli lavasti määriteltynä sellainen sosiologia, joka tutkii kokonaisia luokkia tai ryhmiä. Prosopografiaa voidaan

²² Katso esim. Charle 2001; Jones 2001.

²³ Keats-Rohan 2007b, 143–144.

²⁴ Ks. esim. Keats-Rohan 2007b 151–162; Pelteret 2007, 183–196.

²⁵ Keats-Rohan 2007a, 8; Keats-Rohan 2007b, 151–157; Verboven et al. 2007, 50.

²⁶ Verboven et al. 2007, 37–38.

puolestaan käyttää tämän tutkimusalan apuvälineenä.²⁷

Prosopografinen tutkimusmenetelmä käytännössä

Prosopografisessa tutkimuksessa käytännön työ jakautuu kahteen vaiheeseen.

Ensimmäinen osa sisältää tiedon keruuta ja tiedonhallintaa. Prosopografian voidaan katsoa sisältävän kaksi eriaikaista tiedon analysointiin liittyvää tasoa, sillä tiedon keruun jälkeen elämäkerrallinen tieto koostetaan yhdeksi tai useammaksi tietokannaksi.

Toisessa vaiheessa tieto analysoidaan tutkimuskysymyksen kannalta relevanttien menetelmien avulla.

Koska prosopografinen tutkimus perustuu yksilöiden ominaisuuksista kerättyyn laajaan aiheistoon, vertailukelpoisuuden vuoksi jokaisesta yksilöstä pyritään keräämään samat tiedot, vaikka tässä ei lähteiden vaillinaisuudesta johtuen aina onnistuta. Koska joukon jokaiselle jäsenelle asetetaan samat kysymykset, tiedon kerääminen tapahtuu usein jonkinlaisen kysymyslomakkeen tai -listan muodossa. Näin varmistetaan, että jokaisesta yksilöstä on etsitty samat tiedot.²⁸ Tiedonkeruuta varten voidaan käydä läpi suurikin joukko lähteitä, joista etsitään tutkimuskysymysten kannalta relevantteja faktoja.

Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että lähteitä ei tarvitse suoranaisesti rajoittaa, vaan pikemminkin työlle on eduksi analysoida monenlaisia lähdeyhmiä. Lähdekritiikki on olennainen osa tätä vaihetta.²⁹

Olen ratkaissut omassa tutkimuksessani kysymyksen tutkimusjoukon määrittelystä siten, että luen käsityöläisiksi ne yksilöt, joista on tutkimusaikana käytetty yhdessä tai useammassa lähteessä käsityöhön viittaavaa ammattinimikettä (esimerkiksi seppä, suutari, räätäli). Käsityöläisnimike tutkimusjoukkoa rajaavana tekijä sisältää kuitenkin lähdekriittiset haasteensa. Nimikkeen käyttö on vaihdellut niin ammatin harjoittamisen laajuuden kuin lähteiden luonteenkin mukaan. Ne käsityötä harjoittaneet henkilöt, joista ei jostain syystä käytetty lähteissä käsityöläisnimitystä, jäävät tutkimuksen ulkopuolelle, vaikka käsityöt olisivatkin tuoneet merkittävän osan perheen toimeentulosta. Tähän joukkoon kuuluivat naiset, sillä 1800-luvun alun maaseudulla naisiin ei liitetty ammattimaiseen käsityönharjoitukseen liittyviä nimikkeitä. Naiset ovat kuitenkin tutkimuksessa mukana muun muassa perheenjäseninä, jälkeläisinä, aviopuolisoina ja

²⁷ Keats-Rohan 2007a, 18.

²⁸ Kyselylomakkeesta Keats-Rohan 2007a, 7.

²⁹ Keats-Rohan 2007a, 7-8, 26-27; Verboven et al. 2007, 53-55.

kummeina.³⁰

Koska käytännön työ kannattaa aloittaa kartoittamalla tutkimusjoukko pääpiirteissään, ryhdyin koostamaan tietokantaani etsimällä käsityöläisiksi merkityt henkilöt henki- ja rippikirjoista. Näistä henkilöistä muodostin yksinkertaisen nimilistan, johon aloin seuraavaksi keräämään tietoja. Henkikirjoista löytyviin nimiin ja ammattinimikkeisiin hain rippikirjoista yksityiskohtaisemmat henkilötiedot, kuten syntymäajat ja täydelliset nimet. Tästä muodostui elämäkerrallisen materiaalin runko, jota laajensin vähitellen muiden lähdeaineistojen materiaaleilla. Kokosin materiaalia muun muassa verolähteistä, lastenkirjoista sekä tuomiokirjoista ja löysin tietokantaani epävirallisesti käsityötä harjoittavia yksilöitä. Myös virallisten käsityöläisten epävirallinen toiminta, joka oli yleistä uran aloitusvaiheessa sekä loppupuolella, oli mahdollista huomioida.

Tietojen yhdistämiseen vaadittiin usein enemmän kuin yksi yhdistävä seikka, sillä samannimisiä yksilöitä saattoi olla useita. Esimerkiksi Lopin kylässä toimi 1820-luvun alussa Anders Andersson -niminen seppä. Samaan aikaan eräässä toisessa kylässä työskenteli seppä Anders Matsson Göös ja kolmannessa Anders Matsson.³¹ Kun pitäjänkäsityöläiseltä vaadittavaa ammattimaksua suoritti vain yksi ”seppä Anders”, en olisi voinut tietää kuka sepistä oli pitäjänkäsityöläinen ellei samassa yhteydessä mainittaisi myös sepän kotikylää. Yksittäisen käsityöläisen identifioiminen ja tietojen liittäminen oikeaan yksilöön helpottui tutkimuksen edistyessä ja tiedon kasautuessa. Käsityöläisiin usein liitetyt ruotsalaisperäiset sukunimet helpottivat yhdistelemistä. Tieto myös täydentyi ja korjautui. Tietojen yhdistämistä yksilöihin helpotti se, että monet lähteet kytkeytyvät toisiinsa. Esimerkiksi rippikirjaan on kerätty tietoa historiakirjoista, eli syntyneiden, kuolleiden ja vihittyjen luetteloista. Mitä enemmän kyseisestä henkilöstä tiedetään ja mitä runsaammin hänestä on yksittäisiä asiakirjamerkintöjä, sitä luotettavammiksi hänestä kerätyt tiedot tulevat ja sitä suuremmalla varmuudella tietojen voi katsoa tulleen liitetyksi oikeaan henkilöön. Koska olin kerännyt tutkimustietoa systemaattisesti lomakemuodossa, saatoin erikseen tarkistaa epävarmoja ja ristiriitaisia yksityiskohtia.

Toinen esimerkki yhdistelytyöhön liittyvistä ongelmanratkaisutilanteista oli suutari Carl Stendahlin tapaus. Henkikirjojen mukaan Paakkolan kylässä työskenteli muutaman vuoden 1820-luvun lopulla suutari nimeltään Carl Stendahl, mutta en löytänyt tämän

³⁰ Vertaa Smythe 2007, 129.

³¹ Hollolan seurakunta, rippikirjat 1819–1829; HMA, Uudenmaan läänin henkikirjat, Hollola 1820–1830.

nimistä suutaria rippikirjasta. Seuraavan kerran törmäsin saman nimiseen suutariin seuraavan vuosikymmenen puolivälin henkikirjoissa, mutta Hollolan toisella laidalla Toivolan kylässä. Oliko kyse samasta henkilöstä, pystyisikö tiedot yhdistämään? Tässä tapauksessa rippikirjasta oli apua ja Toivolan kylässä asuneen Carl Fredrik Stendahl -nimisen suutarin ikä ja perhetiedot olivat saatavilla. Carl Fredrik oli muuttanut Toivolaan Uskilan kylästä vuonna 1834 ja hakenut samoihin aikoihin käräjiltä puoltolausetta pitäjänsuutarin aseman anomista varten.³² Edellisen vuosikymmenen rippikirjasta selvisi, että Carl Fredrik oli asunut 1820-luvulla Uskilassa isoveljensä Matsin luona, joka myös oli suutari. Carl Fredrik ei siis ollut voinut toimia 1820-luvulla itsenäisenä suutarina, koska oli vielä suutariveljensä oppipoika.

Kuka oli siis Paakkolassa asunut suutari Carl Stendahl? 1830-luvun rippikirjoista löysin merkinnän, että eräälle itselliselle, Carl Gustaf Perolinille, oli toiseksi sukunimeksi kirjattu Stendahl. Tätä Perolin/Stendahlia ei oltu merkitty rippikirjoihin suutariksi, vaan hän oli aluksi muonatorppari ja myöhemmin itsellinen, mutta ikänsä puolesta hän mahdollisesti oli henkikirjan mainitsema suutari.³³ Seuraamalla Carl Gustafin elämänvaiheita taaksepäin saatoin todeta hänen olleen jonkin aikaa suutarin opissa, tosin oppipoikamerkinnyt tulivat ilmi vain lastenkirjassa. Tämä kuitenkin vahvisti käsitystäni siitä, että kyseessä oli etsimäni henkilö. Syy miksi hän luopui suutarin ammatin harjoittamisesta, ainakin virallisesti, paljastui myöhemmin tutkiessani läänintilien rästituettelo, jossa mainittiin suutari Stendahlin olevan köyhä ja kykenemätön maksamaan verojaan.³⁴ Miesten elämäkerrallisten tietojen seuraaminen ja pienten yksittäisten tietojen yhdistäminen oikeaan henkilöön paljastivat siis lopulta kyseessä olleen kaksi Carl Stendahl -nimistä suutaria. Toinen heistä saavutti pitäjänsuutarin aseman, mutta toisen miehen elämäntietojen poikkeus tavallisesta: hän ei kyennyt vakiinnuttamaan paikkaansa käsityöläisenä, vaan joutui itsellisen ja sekatyöläisen asemaan. Asiakirjoihin kirjatujen sukunimien vaihtelevuus oli tavallista, sillä käsityöläisuran alkaessa oppipojat yleensä ottivat itselleen käsityöläisen asemaan sopivan sukunimen.

Jokainen käsityöläiseksi tulkitsemani henkilön elämä sai tietokantaan oma biografisen profiilinsa. Kootut tiedot eivät muodosta elämäkertoja perinteisessä mielessä, sillä

³² Pitäjänkäsiöläisen hakuprosessista ks. Ranta 1978. Stendahlin hakemus on Hollolan vuoden 1834 talvikäräjillä pykälä 190.

³³ Hollolan seurakunta, rippikirjat 1819–1829 ja 1830–1839. Tämä paljastaa erään rippikirjojen heikkouden: statuksen muutokset tulevat tässä lähderyhmässä toisinaan hyvin hitaasti esille.

³⁴ HMA, Uudenmaan lääninhallitus, lääninkonttori, Pääkirjojen tositteet vuodelta 1831.

prosopografiassa tutkija itse päättää, mitä tietoja ja muuttujia hän tarvitsee ja kerää.³⁵ Oma lomakemuotoon koostamani profiili sisältää perushenkilötiedot (nimen ja sen eri variaatiot, syntymä- ja kuolinajan sekä kuolinsyyn), tiedot vanhemmista ja heidän sosiaalisesta statuksestaan, vaimojen nimet, syntymäajat ja taustan. Lapsista selvitin syntymä- ja mahdolliset kuolinajat sekä isälle toimituksissa merkityn ammatin. Lisäksi etsin mahdollisuuksien mukaan tietoja aikuiseksi varttuneiden lasten ammasteista ja sosiaalisista statuksista. Tietokannan sisältämien henkilöiden määrä lisääntyi tällä tavoin huomattavasti, mutta käsityöläiset pysyivät tutkimuksen keskiössä. Tieto perhesuhteista selitti kuitenkin monen käsityöläisen toimintaa.

Tietoja kerätessäni huomioin erityisesti ammatinharjoittamiseen ja käsityöläisten uraan liittyviä seikkoja, koska ne nivoutuivat olennaisesti tutkimukseni kysymyksenasetteluun. Tärkeitä tietoja olivat muun muassa esiintyminen ammattinimikkeellä henki- ja rippikirjoissa, sillä se vaikutti käsityöläisluokitteluuni, mahdollisten oppipoikien nimet ja oppiajat, kuten myös käsityöläisten omien oppimestareiden nimet ja oppivuosien määrä. Seurasin tutkimuskohteideni elämää myös ajalta, jolloin heistä ei käytetty käsityöläisnimeä. Näin ammatin harjoittamisen epävirallinen puoli saattoi tulla näkyviin. Ammatinimike siis toimi tunnistimena, mutta ei kahlinnut tutkimuskohteen tarkastelua.³⁶ Pystyin esimerkiksi ottamaan huomioon pitäjänkäsityöläisvaltakirjan anomiseen liittyvän viivytelyn tai käsityöläisten siirtymisten torppariksi. Käsityötaitoiset torpparit harjoittivat usein molempia ammattejaan, mutta heidät oli verolähteissä merkitty vain torppareiksi. Halusin selvittää käsityöläisten henkilöhistoriaa myös ammattiuran ulkopuolelta: lapsuutta, vanhenemista, uran jatkoa mahdollisen ammatin vaihdon yhteydessä sekä sivuammatteja. Tämä oli mahdollista vain tarkastelemalla käsityöläisten koko elämänkaarta.

Perustietokannan lisäksi muodostin tarpeen mukaan erillisiä tiedostoja oleellisiksi katsomistani asioista.³⁷ Tällaisia olivat esimerkiksi käsityöläisten puoliset ja heidän

³⁵ Keats-Rohan käyttää elämäkerran (*biography*) tilalla termiä *biographical dossiers* eli biografiset asiakirjat. Keats-Rohan ei hyväksy myöskään elämäkerrallista profiilia (*biographical notice* tai *profile*) sanojen epämääräisen luonteen takia. En ole tässä kuitenkaan samoilla linjoilla, enkä näe ongelmallisena käyttää määritettää elämäkerrallinen tai biografinen profiili. Keats-Rohan 2007a, 16.

³⁶ Käsityöammatti ei näy kaikissa asiakirjalähteissä. Esimerkiksi lapsen syntymän yhteydessä ei isälle aina merkitty ammattinimikettä tai hänellä on jokin muu kuin käsityöhön liittyvä nimike. Perhesuhteet olivat kirkolle tärkeämpää tietoa kuin ammatti, joten rippikirjoissa käsityöläinen saatettiin merkitä ”vävyksi”, ei räätälikksi.

³⁷ Olen koostanut tietokantani Word ja Excel-ohjelmilla. Tietokannoista lisää Lind 1999; Mathisen 2007.

taustansa, kummiverkostot, syyt ammatin harjoittamisen lopettamiseen, ammatin periytyvyys sekä luettelo käsityöläisten oppilaista taustatietoineen. Erikoistietokantojen kokoamisperusteet eivät aina olleet yhdenmukaisia. Esimerkiksi ammatin periytyvyyttä tarkastelin vain pitäjässä pitempään asuneiden käsityöläisten osalta. Erikoistiedostot ovat myös formaalimmassa muodossa, joten niiden avulla pystyin laskemaan suhdelukuja ja keskiarvoja sekä kuvaamaan ilmiöitä graafisesti.³⁸ Tilastojen avulla sain muodostettua tutkimusjoukostoni yleiskuvan, johon esimerkiksi poikkeusyksilöitä saattoi peilata.

Prosopografisen menetelmän toinen vaihe koostuu kerätyn tiedon analysoinnista. Tarkastelin muun muassa maaseudun käsityöläisten sosiaalisia kytköksiä analysoimalla heidän kummiverkostojaan sekä puolisonvalintaa.³⁹ Lisäksi hahmottelin kartallistamisen avulla käsityöläisten työskentelyalueita ja levittäytymistä pitäjän eri osiin. Merkitsin tutkimusaikakautta kuvaavaan karttaan käsityöläisten asuinkylät kymmenen vuoden tarkasteluvälillä. Kartallistamisen avulla saatoin todeta seppien levittäytyneen jo 1800-luvulle tultaessa tasaisesti ympäri pitäjää. Henkikirjoissa esiin tullut virallisten käsityöläisten väheneminen 1830-luvulla oli kuitenkin näennäistä, sillä suurin osa sepistä jatkoi työskentelyä epävirallisesti. Suutarien lukumäärä ja levinneisyys kasvoivat vasta 1820-luvulta lähtien. Rääätälit seurasivat suutareiden mallia, mutta maltillisemmalla vauhdilla. Erikoiskäsityöläiset olivat puolestaan keskittyneet asumaan kirkon seudulle sekä erääseen manufaktuureistaan tunnettuun kylään. Osittain erot johtuivat ammatinharjoittamiseen liittyvistä seikoista, kuten siitä, että sepät olivat sidottuja pajoihinsa, osittain asiakkaiden kulutustottumusten muutoksista ja käsityöläisten lisääntyneestä määrästä. Varsinkin suutarien määrän lisääntymistä voidaan pitää merkinä heidän asiakkaidensa kohonneesta varallisuudesta.

Prosopografisen menetelmän haasteet

Prosopografisen menetelmän käyttö ei ole ongelmaton. Haasteista mainitaan yleisimmin henkilöiden identifioimiseen liittyvät vaikeudet. Yksi henkilö voi tulla kirjatuksi kahtena, jolloin tiedostossa on liikaa henkilöitä. Toisaalta yhden henkilön elämäntulkun voidaan yhdistää useamman henkilön toiminta, jolloin osa yksilöistä jää

³⁸ Tiedot kyseisissä tietokannoissa on järjestetty sellaiseen muotoon, että niistä voidaan helposti laskea suhteellisia osuuksia esimerkiksi kyllä tai ei -vastauksilla.

³⁹ Verkostotutkimus on yleinen prosopografiassa käytetty analyysiväline. Verboven et al. 2007, 59. Hollolalaiskäsityöläisten kummiverkostoista Uotila 2013.

tunnistamatta.⁴⁰ Oman kokemukseni mukaan yhdistämis- ja identifiointityö on haastavaa varsinkin silloin, kun yhdistetään eri tahojen tuottamia lähteitä. Esimerkiksi valtion verotiedoissa käsityöläinen esiintyi yleensä vain sukunimellä, mutta rippikirjoissa ei välttämättä käytetty lainkaan sukunimeä.⁴¹ Lisäksi identifioimisongelmia voi ilmaantua, jos käsityöläinen oli pitäjässä vain vähän aikaa eikä hänelle kertynyt kovin montaa asiakirjamerkintää.

Myös aineistojen moninaisuus aiheuttaa omat haasteensa. Henkikirjoissa viralliset ja veroa maksavat käsityöläiset muodostivat selkeän kokonaisuuden. Kuva hämärtyy, kun lähderyhmä ja näkökulma vaihtuivat virallisesta kohti epävirallista ja mukaan tulee reuna-alueita, nykytermein harmaata taloutta. Tätä voidaan toisaalta pitää työni vahvuutena, prosopografisella metodilla epävirallinen talous on mahdollista saada näkyviin. Toinen merkittävä haaste on analyysin suuntaaminen oikeisiin kohteisiin. Prosopografiassa huomion tulee olla ryhmän tutkimisessa, vaikka yksilöt ovat analyysin perustana. Jos analyysissä mennään liian lähelle tutkimuskohteita, kokonaisuuksien muodostaminen vaikeutuu.⁴²

Prosopografian käytöllä on myös rajoituksia. Menetelmää käytetään vain tutkimuskohteiden ulkonaisten ominaisuuksien tarkasteluun. Lisäksi tutkijat ovat prosopografiassa, kuten muussakin historian tutkimuksessa, riippuvaisia asiakirjalähteiden merkinnöistä ja niiden tekijöistä. Lähteet eivät paljasta tutkimuskohteiden elämänvaiheita kokonaisuuksina, vaan tutkija muodostaa ne tulkitsemalla yksittäisiä merkintöjä. Lähteisiin on kirjattu asiakirjan laatijan kannalta relevantteja tietoja, ei välttämättä sitä, mitä tutkija tarvitsee. Lisäksi tutkimus koskettaa vain sen joukon elämää, josta on jäänyt lähteisiin merkintöjä.

Lopuksi

Prosopografinen menetelmä koostuu tietyistä säännönmukaisista keinoista yhdistellä ja hallita moninaista dataa, joka kerätään prosopografiseen tietokantaan. Ennalta määritellyn tutkimusjoukon elämää tutkitaan kollektiivisesti, mutta tutkimustyö perustuu joukon jäsenten elämästä kerättyyn henkilökohtaiseen biografiseen dataan. Prosopografiassa tarkoituksena on saada selville ryhmän elämään liittyviä kollektiivisia

⁴⁰ Tutkimuskirjallisuudessa puhutaan fuusioon ja fission liittyvistä ongelmista. Smythe 2007, 135–136.

⁴¹ Katso Verboven et al. 2007, 58.

⁴² Ongelmista lisää Verboven et al. 2007, 62–64.

ja yleisiä piirteitä. Samalla kuitenkin syntyy mahdollisuus tarkastella poikkeavaa ja epänormaalia. Vaikka yksilöt pyrkivät usein väkisinkin kiinnittämään tutkijan huomion, heidät on mahdollista laittaa ajalliseen ja paikalliseen kontekstiinsa, kun tiedetään mikä on ollut tavallista ja normaalia. Samalla kokonaisuuksien hahmottaminen helpottuu.

Tietotekniikka sekä digitaaliset arkistot ja tietokannat ovat luoneet hyvät edellytykset tutkia erilaisia ihmisryhmiä. Prosopografia sopii menetelmäksi, kun tutkitaan tiettyä yksilöjoukkoa systemaattisesti. Äärimilleen vietyä tutkimusmenetelmä on työläs, mutta palkitseva. Tutkittavan ryhmän koolla ei sinällään ole merkitystä, vaan prosopografian avulla voidaan hallita laajoja tai suppeita tutkimusjoukkoja.

Tarkasteltavan ryhmän koko riippuu myös siitä, kuinka syvälle sen tutkimuksessa mennään. Fragmentaarinenkin tieto yhdistettynä yksilön koko elämäkertaan voi avata väylän uusille tulkinnoille ja merkityksille. Prosopografian avulla erityisesti epävirallista toimintaa voidaan tuoda hivenen näkyvämmäksi, kuten käsityöläisesimerkki osoittaa.

Arkistolähteet

Hämeenlinnan maakunta-arkisto (HMA)

Uudenmaan ja Hämeen lääninhallituksen konttorin arkisto

Pääkirjojen tositteet 1831

Uudenmaan ja Hämeen läänin henkikirjat

Hollolan ylinen kihlakunta 1810–1840

Hollolan tuomikunta

Hollolan kihlakunnanoikeuden varsinaisasian pöytäkirjat 1834

Hollolan seurakunnan arkisto

Rippikirjat 1809–1840

Lastenkirjat 1790–1840

Tutkimuskirjallisuus

Barnes, T. D. 2007, Prosopography Modern and Ancient. Teoksessa *Prosopography. Approaches and Applications. A Handbook*. Toimittanut K. S. B. Keats-Rohan. University of Oxford, Oxford.

Broady, Donald 2002, French prosopography: definition and suggested readings. *Poetics* 30(5-6).

Bruun, Christer 1987, Sir Ronald Symen tunnetuin lause – antiikin tutkimuksen kiistelty koulukunta. *Historiallinen Aikakausikirja* 86(2).

Bruun Christer 1988, Quod licet Ronald Syme, non licet everybody – miten antiikin Rooman lääkäreita olisi tutkittava. *Historiallinen Aikakausikirja* 87(1).

Charle, C 2001, Prosopography (Collective Biography). Teoksessa *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. Toimittaneet Neil J. Smelser ja Paul B. Baltes. Elsevier, Amsterdam. Käytetty teoksen elektronista versiota <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B0080430767026310>.

Gadd, Carl-Johan 1991, *Sjärlvhusgård eller arbetsdelning? Svenskt lant- och stadshantverk ca 1400–1860*. Göteborgs universitet, Göteborg.

Heino, Ulla 1997, Hantverkarprojektet – vad of varför? Teoksessa *Fundera tar längsta tiden, sa skraddarn, då han sydde byxor. Frågeställningar och problem kring*

- hantversforskning från medeltiden till skråväsendets upplösning*. Toimittaneet Ulla Heino ja Kirsi Vainio-Korhonen. Turun yliopisto, Turku.
- Jones, Diana K. 2001, Researching groups of lives: a collective biographical perspective on The Protestant ethic debate. *Qualitative Research* 1(3).
- Keats-Rohan, K. B. S 2007a, Introduction: Chameleon or Chimera? Understanding Prosopography. Teoksessa *Prosopography. Approaches and Applications. A Handbook*. Toimittanut K. S. B. Keats-Rohan. University of Oxford, Oxford.
- Keats-Rohan, K.S.P. 2007b, Biography, Identity and Names: Understanding the Pursuit of the Individual in Prosopography. Teoksessa *Prosopography. Approaches and Applications. A Handbook*. Toimittanut K. S. B. Keats-Rohan. University of Oxford, Oxford.
- Korpela, Jukka 1987, *Beiträge zur Bevölkerungsgeschichte und Prosopographie der Kiever Rus' bis zum Tode von Vladimir Monomach*. University of Jyväskylä, Jyväskylä.
- Kuusi, Sakari 1937, *Hollolan pitäjän historia II. Muinaisuuden hämärästä kunnallisen elämän alkuun 1860-luvulle*. WSOY, Helsinki.
- Lamberg Marko 2009, Prosopografian mahdollisuuksia. Teoksessa *Keskiajan avain*. Toimittaneet Marko Lamberg, Anu Lahtinen ja Susanna Niiranen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Lind, Gunner 1999, Prosopografi med relationelle databaser. Teoksessa *Nätverk I historisk forskning. Metafor, metod eller teori?* Toimittaneet Peter Aronsson, Solveig Fagerlund ja Jan Samuelsson. Växjö Universite, Växjö.
- Marttila, Juuso 2010, Beyond the family and the household: occupational family networks. *Journal of Family History*, 35 (2).
- Mathisen, Ralph W. 2007, Where are all the PDBs?: The Creation of Prosopographical Databases for the Ancient and Medieval Worlds. Teoksessa *Prosopography. Approaches and Applications. A Handbook*. Toimittanut K. S. B. Keats-Rohan. University of Oxford, Oxford.
- Niemelä, Jari 1991, *Tuntematon ruutusotilas. Ruotsinajan lopun ruotuarmeijan miehistön sosiaalinen ja taloudellinen asema Satakunnassa*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- Pelteret, David E. 2007, Should one Include Unnamed People in a Prosopography? Teoksessa *Prosopography. Approaches and Applications. A Handbook*. Toimittanut K. S. B. Keats-Rohan. University of Oxford, Oxford.
- Ranta, Raimo 1978, *Pohjanmaan maaseudun käsityöläiset vuosina 1721–1809. I, Käsityöläiseksi pääsy ja käsityöläisten lukumäärä*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- Smythe, Dion C. 2001, A Whiter Shade of Pale: Issues and Possibilities in Prosopography. Teoksessa *Prosopography. Approaches and Applications. A Handbook*. Toimittanut K. S. B. Keats-Rohan. University of Oxford, Oxford.

Stone, Lawrence 1971, Prosopography. *Daedalus* 100(1).

Verboven, Koenraad, Carlier, Myriam & Dumolyn, Jan 2007, A Short Manuel to the Art of Prosopography. Teoksessa *Prosopography. Approaches and Applications. A Handbook*. Toimittanut K. S. B. Keats-Rohan. University of Oxford, Oxford.

Uotila, Merja 2006, Ammatti käsityöläisen identiteetin rakentajana 1800-luvun alun maaseudulla. Teoksessa *Aika ja identiteetti. Katsauksia yksilön ja yhteisön väliseen suhteeseen keskiajalta 2000-luvulle*. Toimittaneet Laura-Kristiina Moilanen ja Susanna Sulkunen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Uotila, Merja 2013, Kylän kummit. Käsityöläisten kummiverkostot maaseutuyhteisön sosiaalisten suhteiden heijastajina 1800-luvun alkupuolella. Teoksessa *Yhteisöllisyyden perintö. Tutkimuksia yhteisöistä eri vuosisadoilla*. Toimittaneet Jari Eilola ja Laura-Kristiina Moilanen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.